

.RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA BO'LAJAK PEDAGOGLARDA SUN'IY INTELLEKTDAN MAS'ULIYATLI FOYDALANISH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Egamberdiyeva Asilabonu Olimovna

*Termiz davlat pedagogika instituti Pedagogika nazariyasi va tarixi
yo'nalishi*

Annotatsiya. Mazkur tezisda raqamli ta'lim muhitida bo'lajak pedagoglarda sun'iy intellekt texnologiyalaridan mas'uliyatli, samarali va axloqiy me'yorlarga muvofiq foydalanish madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari yoritiladi. Sun'iy intellekt vositalarining ta'lim jarayonidagi imkoniyatlari, ulardan foydalanishda yuzaga keladigan muammolar hamda pedagoglarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, bo'lajak o'qituvchilarda axborotlarni tanqidiy baholash, akademik halollikka rioya qilish, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va sun'iy intellekt yaratgan materiallardan mas'uliyat bilan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, sun'iy intellekt, bo'lajak pedagog, raqamli kompetensiya, mas'uliyatli foydalanish, pedagogik madaniyat, akademik halollik, axborot savodxonligi, tanqidiy fikrlash, raqamli etika, innovatsion ta'lim.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi ta'lim tizimining mazmuni, shakllari va metodlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi o'qitish va o'rganish imkoniyatlarini kengaytirish bilan birga, pedagoglar zimmasiga yangi vazifalarni ham yuklamoqda. Zamonaviy ta'lim muassasalarida sun'iy intellektdan foydalanish o'quv materiallarini tayyorlash, topshiriqlar ishlab chiqish, matnlarni tahlil qilish, ta'lim oluvchilarning

bilimlarini baholash va individual ta'lim yondashuvlarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Biroq sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishning o'zi ta'lim sifatining avtomatik ravishda oshishini anglatmaydi. Ushbu texnologiyalardan noto'g'ri foydalanish noto'g'ri ma'lumotlarning tarqalishi, mustaqil fikrlashning sustlashishi, akademik halollik tamoyillarining buzilishi va shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligiga tahdidlar yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois bo'lajak pedagoglarni nafaqat sun'iy intellekt vositalaridan foydalanishga, balki ulardan ongli, tanqidiy, xavfsiz va mas'uliyatli tarzda foydalanishga ham tayyorlash zarur [1].

Bo'lajak pedagoglarda sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanish madaniyatini shakllantirish zamonaviy pedagogik ta'limning dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Chunki kelajakda ta'lim oluvchilar bilan bevosita ishlaydigan o'qituvchilar texnologiyalarning imkoniyatlari va cheklovlarini tushunishi, ularni pedagogik maqsadlarga muvofiq qo'llashi hamda o'quvchilarda ham raqamli mas'uliyatni rivojlantira olishi kerak. Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish bilan bir qatorda, ulardan foydalanishning axloqiy, huquqiy va pedagogik jihatlarini ham o'rgatish talab etiladi. Bu jarayon bo'lajak pedagogning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish va raqamli ta'lim muhitida samarali faoliyat yuritishiga xizmat qiladi. Raqamli ta'lim muhitida sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanish madaniyati pedagogning texnologik bilimlari, axloqiy qarashlari, kasbiy mas'uliyati va tanqidiy fikrlash qobiliyatining o'zaro uyg'unligini ifodalaydi. Ushbu madaniyat faqatgina sun'iy intellekt dasturlaridan foydalanishni bilish bilan cheklanmaydi. U texnologiya yordamida olingan ma'lumotlarning ishonchliligini tekshirish, mualliflik huquqiga rioya qilish, shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash va ta'lim jarayonida inson omilining ustuvorligini saqlashni ham o'z ichiga oladi [2].

Bo'lajak pedagoglarda bunday madaniyatni shakllantirish, avvalo, raqamli kompetensiyani rivojlantirishdan boshlanadi. Raqamli kompetensiya pedagogning axborotlarni izlash, tahlil qilish, qayta ishlash, raqamli vositalarni tanlash va ulardan ta'lim maqsadlarida foydalanish qobiliyatini anglatadi. Sun'iy intellekt sharoitida mazkur kompetensiya yanada kengayib, algoritmlar yaratgan javoblarni baholash, ularning cheklovlarini anglash va olingan natijalarni pedagogik nuqtayi nazardan tekshirish ko'nikmalarini ham qamrab oladi. Sun'iy intellekt tizimlari ayrim hollarda ishonchli ko'rinadigan, biroq faktik jihatdan noto'g'ri ma'lumotlarni taqdim etishi mumkin. Shu sababli bo'lajak pedagoglar sun'iy intellekt yaratgan javoblarni tayyor va mutlaq haqiqat sifatida qabul qilmasligi kerak. Ular ma'lumotlarni darsliklar, ilmiy manbalar, rasmiy hujjatlar va boshqa ishonchli manbalar bilan taqqoslashni o'rganishi lozim. Bunday yondashuv bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi hamda ta'lim jarayonida noto'g'ri axborotlardan foydalanish ehtimolini kamaytiradi. Mas'uliyatli foydalanish madaniyatining yana bir muhim tarkibiy qismi akademik halollik hisoblanadi. Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish o'quv topshiriqlarini bajarish, ilmiy matnlarni tayyorlash va metodik materiallarni ishlab chiqishda yordam berishi mumkin. Biroq texnologiya yordamida yaratilgan ishni hech qanday tahlil va mustaqil hissasiz o'zining to'liq mustaqil ishi sifatida taqdim etish ta'limning asosiy tamoyillariga zid kelishi mumkin. Shuning uchun bo'lajak pedagoglarga sun'iy intellektdan foydalanish chegaralarini tushuntirish, uning hissasini zarur hollarda ochiq ko'rsatish va mustaqil fikrni saqlash muhimdir [3].

Bo'lajak pedagoglarni tayyorlash jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish qoidalarini belgilash ham alohida ahamiyatga ega. Bunday qoidalarda qaysi vazifalarni sun'iy intellekt yordamida bajarish mumkinligi, qaysi faoliyatlarda mustaqil ishlash talab etilishi, yaratilgan ma'lumotlarni tekshirish tartibi va shaxsiy ma'lumotlar bilan ishlash talablari aniq ko'rsatilishi lozim. Natijada talabalar texnologiyadan foydalanishda nafaqat imkoniyatlarni,

balki o'z majburiyatlarini ham anglab boradilar. Sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanish madaniyatini shakllantirishda pedagogik metodlarning ahamiyati katta. Jumladan, muammoli ta'lim, loyiha metodi, amaliy mashg'ulotlar, vaziyatli tahlil va guruhli muhokamalar samarali usullar sifatida qo'llanishi mumkin. Masalan, talabalarga sun'iy intellekt yordamida muayyan mavzu bo'yicha dars ishlanmasini tayyorlash topshiriladi. Keyingi bosqichda ular tayyorlangan materialning ilmiy aniqligini tekshiradi, metodik kamchiliklarini aniqlaydi va uni o'z bilimlari asosida takomillashtiradi. Bunday faoliyat sun'iy intellektdan foydalanish bilan bir qatorda tahliliy fikrlash va pedagogik qaror qabul qilish ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Shuningdek, bo'lajak pedagoglarning raqamli etikaga oid bilimlarini rivojlantirish zarur. Raqamli etika internet va raqamli texnologiyalardan foydalanishda inson huquqlari, adolat, maxfiylik va mas'uliyat tamoyillariga rioya qilishni anglatadi. Sun'iy intellektdan foydalanishda ta'lim oluvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini ruxsatsiz kiritmaslik, mualliflik huquqini hurmat qilish, kamsituvchi yoki noto'g'ri mazmundagi materiallarni aniqlash hamda texnologiyaning ehtimoliy xatolarini hisobga olish lozim [4].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta'lim muhitida bo'lajak pedagoglarda sun'iy intellektdan mas'uliyatli foydalanish madaniyatini shakllantirish zamonaviy pedagogik ta'limning muhim vazifalaridan biridir. Ushbu madaniyat raqamli kompetensiya, tanqidiy fikrlash, akademik halollik, axborot xavfsizligi, raqamli etika va kasbiy mas'uliyat kabi tarkibiy qismlarning uyg'un rivojlanishiga asoslanadi. Sun'iy intellekt texnologiyalaridan pedagogik maqsadlarda samarali foydalanish uchun bo'lajak o'qituvchilar uning imkoniyatlarini bilishi bilan birga, cheklovlarini ham anglab yetishi lozim. Ular texnologiya yaratgan ma'lumotlarni tekshirish, o'z fikrini mustaqil shakllantirish, mualliflik huquqiga rioya qilish va ta'lim oluvchilarning shaxsiy

ma'lumotlarini himoya qilish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak. Shu bois pedagogik oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt savodxonligi va raqamli etika masalalarini ta'lim jarayoniga tizimli kiritish, amaliy mashg'ulotlarni kengaytirish hamda mas'uliyatli foydalanish mezonlarini ishlab chiqish muhimdir. Bunday yondashuv kelajak pedagoglarining kasbiy tayyorgarligini mustahkamlash, raqamli ta'lim muhitida ongli qarorlar qabul qilishini ta'minlash va ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Muslimov N.A., Usmonboyeva M.H., Sayfurov D.M., To'rayev A.B. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. — Toshkent, 2015.
2. Ishmuhamedov R.J., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Nihol, 2013.
3. Abduqodirov A.A., Pardaev A.X. Masofali o'qitish nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent, 2009.
4. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent, 2006.
5. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. — Toshkent: Fan, 2006.
6. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: Sano-standart, 2017.